

V.04101

***Verkrijgbaarheid van
documenten en de relatie met
collectievorming***

Netwerkdag 1991
donderdag 24 oktober
Wageningen

Pudoc Wageningen 1991

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS

0000 0820 6456

Inhoud

Voorwoord <i>H. Slijkhuis</i>	5
De praktijksituatie op de bibliotheek van het Centrum Veehouderij te Lelystad <i>S.J. Langelaar</i>	7
Collectievorming voor nu en later <i>G. Spikman</i>	12
Nationale en internationale ontwikkelingen om de verkrijgbaarheid van documenten te vergroten <i>R.H.A. Wessels</i>	16
Het beschikbaarstellen van documenten <i>M.C.A. van Boven</i>	21

Voorwoord

Het onderwerp van deze tweede Netwerkdag lag al min of meer besloten in de slotdiscussie van de eerste Netwerkdag, die vorig jaar eveneens in oktober werd georganiseerd.

De nadruk werd toen gelegd op nieuwe technieken om informatie te zoeken en te beheren. Een logisch vervolg, en dat bleek duidelijk uit de discussie, is dan het verkrijgen van documenten.

Vandaar het thema op deze tweede Netwerkdag: 'Verkrijgbaarheid van documenten en de relatie met collectievorming'.

In deze brochure vindt u de tekst van de lezingen die op deze Netwerkdag werden gehouden.

Ook dit jaar is de Netwerkdag mede mogelijk gemaakt door de steun van de Stichting Vrienden van Landbouwbibliotheken en Documentatie-instellingen.

Wij hopen dat deze Netwerkdag zoals de vorige zal slagen in haar opzet.

Dit zal voor ons een duidelijk signaal zijn om door te gaan met deze Netwerkdagen. Wellicht dient een onderwerp voor de volgende Netwerkdag zich aan het einde van deze dag aan.

H. Slijkhuis

De praktijksituatie op de bibliotheek van het Centrum Veehouderij te Lelystad

S.J. Langelaar

Bibliotheek Centrum Veehouderij, Lelystad

Samenvatting

Vanuit een praktijksituatie in een kleine bibliotheek wordt aangetoond hoezeer de kwestie van de "verkrijgbaarheid van documenten" geleid heeft tot een andere visie op collectie en collectievorming. In plaats van het consolideren (en uitbreiden) van de bestaande collectie tijdschriften zijn volledige geautomatiseerde deelcollecties geformeerd van direct voor het onderzoek noodzakelijk geachte informatie. De databank bevat de door de jaren heen verzamelde kennis van individueel aangelegde archieven die nu voortdurend aangevuld worden met recente informatie vanuit de door de bibliotheek opgezette literatuurattending met behulp van Current Contents op diskette. Het aangevraagde materiaal wordt deels verkregen vanuit de eigen collectie en deels via de NCC of rechtstreeks van de auteur(s) zelf. De opgeslagen literatuur is eigendom van de bibliotheek.

Vanwege verdere specialisatie en het multidisciplinaire karakter van het onderzoek zullen steeds meer tijdschriften, die nu nog in de bibliotheek aanwezig zijn, plaats moeten maken voor de geautomatiseerde opslag van literatuur, die middels attending, selectie, verwerving en ontsluiting voor de diverse vakspecialistische disciplines is aangelegd. De opgeslagen informatie is nu nog in hoofdzaak op papier verkrijgbaar, maar op den duur zal deze ook als volledige tekst op het beeldscherm ter beschikking gesteld kunnen worden. Voor het verwerven van informatie en de opslag van informatie zal in de toekomst meer geld nodig zijn.

1 Inleiding

Met de vraag naar de verkrijgbaarheid van documenten worden bibliotheken voor de vraag gesteld of hun eigen collectie nog wel up-to-date is vooral als men steeds vaker een beroep op anderen moet doen voor het verkrijgen van de noodzakelijke informatie. Zou een toenemende vraag naar externe informatie (d.i. nodige maar niet-aanwezige informatie) niet om een aanpassing of herziening vragen van het tot nu toe gevoerde collectiebeleid?

Vanuit een praktijksituatie wordt met een korte schets van een aantal ontwikkelingen hierop nader ingegaan.

2 De bibliotheek van het Centrum Veehouderij te Lelystad

2.1 Ontwikkelingen tot begin jaren zeventig

"Centrum Veehouderij" is de naam van het nieuwe kantorencomplex even buiten Lelystad, waarin een groot aantal instellingen op het gebied van de veehouderij zijn

gehuisvest. Ten dienste van deze organisaties (ongeveer 250 personen) is er één bibliotheek. De oorspronkelijke collectie van deze bibliotheek is voor het grootste deel afkomstig van het DLO-Instituut voor Veevoedingsonderzoek (ivvo-dlo) en het Proefstation voor de Rundvee-, Schapen- en Paardenhouderij (PR). De collectie van het IVVO was het omvangrijkste. Vanaf de oprichting van dit instituut in 1890 in Hoorn ontstond daar een collectie van tijdschriften, boeken en overdrukken. Hoewel een aantal keren delen van de collectie in de loop van de tijd zijn afgestoten, vormde de verkrijgbaarheid van documenten voor de bibliotheek de eerste vijfenzeventig jaar eigenlijk nauwelijks een probleem. Voor de informatie onderhielden onderzoekers direct contact met hun medecollega's in binnen- en buitenland of raadpleegden hun eigen aangelegde documentatiebestandjes en/of de eigen bibliotheek.

2.2 Veranderingen vanaf de jaren zeventig

In de jaren zeventig krijgt men te maken met een toenemende complexiteit van vragen zowel vanuit het onderzoek als de praktijk. Een multidisciplinaire aanpak van onderzoek kan oplossingen bieden voor de problemen. Op deze veranderingen binnen de wereld van het onderzoek speelden ook de uitgevers van tijdschriften in door met een groot aantal nieuwe tijdschriften op de markt te komen. Deels waren dit nieuwe, deels voortzettingen of opsplitsingen van bestaande tijdschriften. Bij een aantal voortgezette tijdschriften werd veelal het scala aan onderwerpen vergroot. Door deze ontwikkelingen kwam de bibliotheek voor het dilemma te staan:

- a. Is continuering van een aantal bestaande tijdschriften nog wel zinvol, gelet op de raakvlakken met het huidige onderzoek en gezien de hoge abonnementsprijzen?
- b. Op welke van de relatief dure nieuwe "trendmakers" moet een abonnement genomen worden?

Na een aantal jaren van opzeggingen van bestaande en het binnenhalen van nieuwe abonnementen leerde ik uit ervaring dat voor onderzoekers de interesse meer uitgaat naar het ontvangen van de aangevraagde artikelen dan naar de continuering van abonnementen van tijdschriften in de bibliotheek. Door toenemende werkdruk immers hadden velen geen tijd meer voor de voorheen vaak wekelijkse gewoonte van het uitgebreid doornemen van het nieuwe aanbod tijdschriften in de bibliotheek. Hiervoor in de plaats had men veelal een abonnement op een maandelijks selectieve computerattendering waarvan de informatie vaak niet lokaal of regionaal doch wel nationaal, maar nu ook steeds meer internationaal verkrijgbaar is. Aan de hand van een toenemend aantal verzoeken om overdrukken voor publikaties kon de onderzoeker de belangstelling voor zijn eigen onderzoek peilen. En voor het verkrijgen van documenten richtte hij zich steeds vaker rechtstreeks tot zijn collega's in binnen- en buitenland met een verzoek om reprints of préprints.

Luidde deze ontwikkeling nu het einde in van de bibliotheek? Was men een gepasseerd station geworden als het ging om de informatieverschaffing? In ieder geval kan gezegd worden dat deze ontwikkelingen, als ook de noodzaak van kostenbeheersing de bibliotheek hier dwongen tot een andere manier van collectievorming.

3 Herziening van het collectiebeleid

3.1 De eerste stap: inventarisatie van de werkelijke informatiebehoefte door invoer van informatie in één geuniformeerd geautomatiseerd literatuurbestand

De allereerste stap voor een herziening van het collectiebeleid was het in kaart brengen van de werkelijke behoeften aan literatuurinformatie. Hiervoor moest eerst alle informatie die onderzoekers door de tijd heen hadden verzameld, na selectie ingevoerd worden in één geautomatiseerd literatuurbestand, dat onderverdeeld was in een aantal deelgebieden. Het materiaal moest voorzien worden van een registra-

tienummer en gecodeerd volgens gecontroleerde woordenlijsten, die in samenwerking met onderzoekers per afdeling gemaakt waren. Voor de programmatuur viel de keuze op Cardbox en de aanpak vond selectiegewijs plaats. Na invoering kon men op eenvoudige wijze inzicht verkrijgen in het verzameld bronmateriaal. Op grond van de frequentie van de geraadpleegde bronnen kon iets gezegd worden over de wenselijkheid inzake continuering of annulering van bestaande tijdschriftabbonementen. Moelijker was het en het is nog steeds op grond hiervan - ook bij hoge frequenties - conclusies te trekken ten aanzien van het wel of niet moeten nemen van nieuwe abonnementen.

3.2 De tweede stap: de bestaande bibliotheekcollectie verrijken met van elders aangevraagde informatie

Na de aanzet tot invoer in geautomatiseerde deelbestanden was de volgende stap het tot eigendom van de bibliotheek verklaren van alle extern door de bibliotheek aangevraagde/geleverde informatie alsmede de door de medewerkers ontvangen verslagen van symposia, meetings e.d.

Argumenten hiervoor mogen duidelijk zijn:

- deze informatie vormt een waardevolle, vaak zeer actuele aanvulling op de bestaande collectie van de bibliotheek (zie Figuur 1);
- de kosten voor het aanvragen van deze informatie zijn evenals andere bibliotheekkosten op deze manier goed te verantwoorden (zie Figuur 2);
- het voorkomt dubbele aanvragen;
- met een goede registratie van de artikelen zijn tevens deelcollecties eenvoudig overdraagbaar aan nieuwe medewerkers.

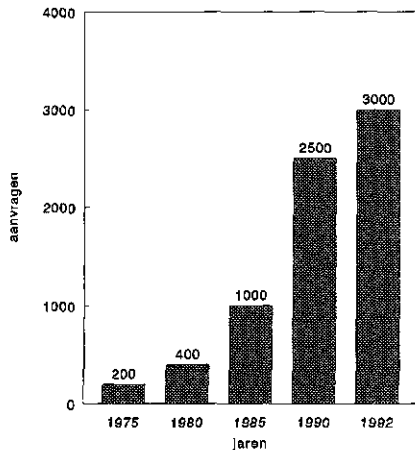

Fig. 1 Overzicht van een aantal externe aanvragen over de periode 1975-1992

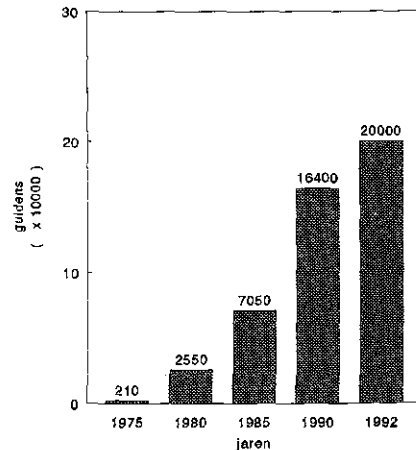

Fig. 2 Overzicht van uitgaven voor externe aanvragen over de periode 1975-1992

3.3 De derde stap: actieve literatuurattendering middels CC-on diskette

De derde stap was en is het zich als bibliotheek bezig houden met literatuurattendering. Motieven hiervoor zijn de volgende:

- het aanbod van tijdschriftabbonementen in de bibliotheek is kleiner geworden;
- de bestaande collectie kon en kan onmogelijk terreindekkend gemaakt worden middels uitbreiding van het aantal abbonementen op tijdschriften. Immers er was geconstateerd dat uit ruim 250 tijdschrifttitels regelmatig (meer dan 5x per jaar) een externe aanvraag gedaan wordt;

- c. de tijd van medewerkers voor het intensief of regelmatig bibliotheekbezoek is schaarser geworden;
- d. de vanuit de bibliotheek gecoördineerde aanpak van literatuurinvoer en -opslag werkte arbeidsbesparend en verhoogde tevens de efficiency van de bibliotheek.

Een uitstekend hulpmiddel voor deze attendering was en is de CC-on diskette. Aan de hand van geïnventariseerde diskettes zijn profielen opgesteld. Hiermee worden regelmatig met de diskettes van Current Contents uitdraaien gemaakt. Als onderzoeker individueel of als afdeling ontvangt men een uitdraai op papier of diskette waarna men kan aangeven welke referenties men in verkorte vorm (nu ook met abstracts) en welke men met het volledige artikel wil hebben. Het door de onderzoeker geselecteerde materiaal wordt aan zijn eigen literatuurbestand toegevoegd en de gewenste artikelen worden aangevraagd. Regelmatig ontvangt men van zijn bestand een update op diskette.

Uit oogpunt van veiligheid en protectie heeft de bibliotheek als enige overzicht en toegang op alle deelbestanden in de literatuurdatabase.

4 Verkrijgbaarheid van gevraagd materiaal

4.1 Intern te honoreren en extern aan te vragen materiaal

Gevraagd materiaal wordt verkregen deels vanuit de eigen collectie of deels via de NCC of rechtstreeks bij de auteur(s). De verhoudingen ten aanzien van de verkrijgbaarheid van documenten intern en extern zijn sterk afhankelijk van het onderzoekveld (zie Figuur 3).

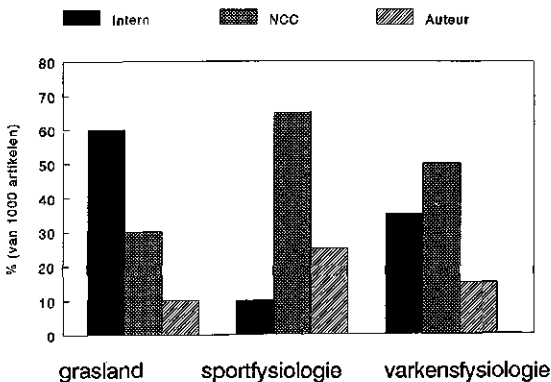

Fig. 3 De procentuele verhouding tussen intern te honoreren en extern aan te vragen artikelen voor verschillende onderzoekvelden

Doordat het onderzoek specifiek en tegelijkertijd ook multidisciplinair wordt neemt het percentage intern te honoreren artikelen gestaag af en groeit het aantal externe aanvragen met de dag.

Van het aantal externe aanvragen wordt tot nu toe het grootste deel nog via de NCC aangevraagd. Echter het percentage dat rechtstreeks bij de auteur wordt aangevraagd groeit ook gestaag. De voornaamste reden om op deze manier literatuur te verkrijgen ligt in het feit dat een desbetreffend tijdschrift nog niet of helemaal niet in Nederland beschikbaar was. Het percentage hiervan gehonoreerde verzoeken ligt in de buurt van 80%.

4.2 Uitgaven voor het verkrijgen van informatie

De uitgaven voor het verkrijgen van informatie bestaat in hoofdzaak uit:

- het jaarlijks bedrag voor de instandhouding van de tijdschriftencollectie
- uitgaven voor externe aanvragen.

Uit Figuur 4 is het verloop van deze uitgaven te zien. Voor wat betreft het verloop van de uitgaven voor tijdschriften kan men zien dat na de forse stijging in de eerste helft van de jaren tachtig vanaf 1985 de uitgaven - in hoofdzaak door het annuleren van abonnementen - meer in de hand gehouden konden worden en nu zelfs niet meer stijgen. De verwachting is dat deze in de toekomst mogelijk kunnen gaan dalen.

Figuur 4 laat ook de stijging zien van de uitgaven voor de literatuur die gevraagd werd, maar die niet vanuit de eigen collectie gehonoreerd kon worden. De verwachting is dat binnen niet al te lange tijd dit bedrag de helft van de uitgaven zal zijn, dat nu nodig is voor de instandhouding van het bestaande tijdschriftenbestand. Toch zijn deze kosten per aangevraagd artikel nog laag. Het Institute for Scientific Information of the British Library zou minimaal het vijfvoudige hiervoor in rekening brengen. Desondanks zal men als bibliotheek rekening moeten houden met een stijging van deze uitgaven aangezien men steeds meer buiten de nationale grenzen op zoek moet gaan naar de gewenste informatie. Door het verhogen van het aantal aanvragen rechtstreeks bij de auteur(s) kan op dit moment niet voorspeld worden wat de effecten hiervan op langere termijn zullen zijn. In ieder geval zal het honoreringspercentage voor deze aanvragen dalen als meerdere instanties hiertoe overgaan.

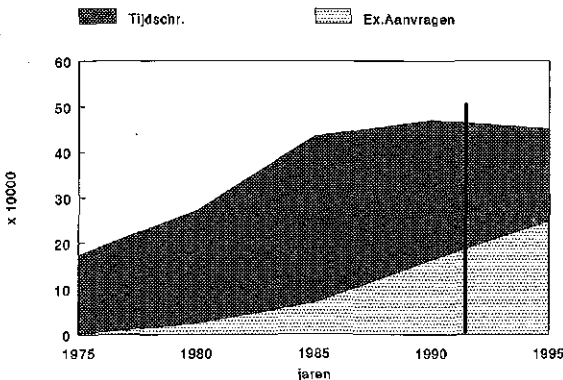

Fig. 4 Overzicht van de uitgaven voor de financiering van het tijdschriftenbestand en de kosten voor het extern aanvragen van literatuur

5 Slotbeschouwing

Het bestand aan lopende tijdschriftabonnementen in de bibliotheek is met de jaren teruggelopen. Daarmee is de "oorspronkelijke" collectie kleiner geworden. Echter daarnaast of in sommige gevallen daarvoor in de plaats zijn volledige geautomatiseerde en ontsloten deelcollecties geformeerd van direct voor het onderzoek noodzakelijk geachte informatie. Op deze manier staat de bibliotheek met zijn collectie nog steeds midden in het onderzoeksgebeuren. Hoewel ze ogenschijnlijk steeds minder voor een outsider te bieden heeft - deze mag er ook zonder afspraak niet zomaar meer in -, komt de bibliotheek steeds dichter te staan bij het onderzoek en blijft ze intensief bezig met haar eigenlijke taak van het verwerven, het ontsluiten en het beschikbaar stellen van vakspecialistische kennis ten behoeve van de medewerkers. Voor het extern verwerven van informatie zal echter steeds meer geld nodig zijn. Slechts ten dele kan dit opgevangen worden door besparingen bij de reductie van het aantal tijdschriftabonnementen tot een klein noodzakelijk basisbestand.

Collectievorming voor nu en later

G. Spikman

Bibliotheek Landbouwniversiteit, Wageningen

Inleiding

In toenemende mate worden de bibliotheken geconfronteerd met de verbeterde toegankelijkheid van bibliografische bronnen via systemen als: Current-Contents-On-Diskette, CD-ROM, On-Line Bestanden bij Hosts en literatuurattending via diskette. Deze systemen veroorzaken een zwaardere druk op de collectie; er ontstaat steeds merkbaarder een discrepantie tussen de eigen collectie en het wereldaanbod. De vraag dient zich aan hoe we hierop moeten reageren. Het is namelijk onmogelijk, zelfs voor een redelijk afgebakend terrein als de landbouw, om alles wat er op dit gebied verschijnt en wordt gedocumenteerd te collectioneren.

In dit artikel zal ik proberen inzicht te verschaffen in de overwegingen die gelden met betrekking tot de collectievorming en in het bijzonder in de wijze waarop we reageren op de vraag van gebruikerskant. Ten behoeve van de duidelijkheid wordt de materie behandeld vanuit de optiek van de bibliotheken van de landbouwniversiteit.

Collectievorming

De collectievorming voor een bibliotheek wordt grofweg door twee invloeden bepaald:

1. het collectievormingsprofiel
2. de vraag van de bibliotheekgebruikers

Collectievorming op basis van een collectievormingsprofiel

In het collectievormingsprofiel wordt beschreven welke aandachtsgebieden de bibliotheek kent. Beschreven wordt op welke terreinen en in welke mate daarop wordt gecollectieerd.

Het collectievormingsprofiel wordt in de eerste plaats bepaald door de omgeving waarin de bibliotheek funktioneert. De bibliotheek van de Landbouwniversiteit heeft qua collectievorming per definitie een belangrijke taak op het gebied van de landbouw-wetenschappen. De onderzoek- en onderwijsactiviteiten bij de LU op de niet specifiek landbouwkundige wetenschapsgebieden drukken daarnaast ook duidelijk hun stempel op de collectie. Denk hierbij o.a. aan de chemie, biologie en economie.

De collectie die op deze ondersteunende terreinen tot stand komt zal sterker worden beïnvloed door de keuzes op het gebied van onderwijs en onderzoek die voor de betreffende vakgebieden worden gemaakt. Dit hoeft niet bezwaarlijk te zijn, omdat het collectievorming betreft op een terrein waarvoor de LU-bibliotheken niet een eerste verantwoordelijkheid hebben.

Voor het kerngedeelte van de collectie - de "landbouw" collectie - werkt op zich hetzelfde mechanisme. Het verschil is echter, dat voor dit deel van de collectie er veel

duidelijker een verantwoordelijkheid ligt bij de bibliotheken. Als men de collectievorming overlaat aan de individuele vakgroepen verkrijgt men een collectie die, wellicht overdreven gesteld, een produkt is van de interesse van het moment. Dit wordt in de hand gewerkt door ontoereikende budgetten, ten gevolge waarvan elk nieuw abonnement ten koste gaat van één of meerdere bestaande. Het is daarom van het grootste belang dat er centraal (de Universiteitsbibliotheek) voldoende middelen aanwezig zijn om er voor te kunnen zorgen dat de collectie als geheel aan de gestelde eisen blijft voldoen.

De bibliotheken hebben voor het kerngedeelte van de collectie de belangrijke taak om:

- de informatievoorziening voor het totale vakgebied op de lange termijn veilig te stellen
- te zorgen dat we gegarandeerd van elkaars collectie gebruik kunnen maken (opzeggen van een abonnement op de ene bibliotheek heeft ook gevolgen voor andere bibliotheken)
- te zorgen dat "Wageningen" de nationale (en internationale) taak als landbouwkundig informatiecentrum waarmaakt.

De vakreferenten die voor de verschillende vakgebieden zijn aangesteld volgen daartoe de ontwikkelingen op het gebied van onderzoek en onderwijs. Ze kunnen daardoor met de collectie inspelen op nieuwe ontwikkelingen, en ervoor zorgen dat de collectie op de terreinen die (tijdelijk) minder aandacht krijgen op peil blijft. De vakreferenten dienen derhalve een sterk sturende rol te kunnen spelen en hebben hiervoor financiële armslag nodig. Er mogen en moeten sterke impulsen zijn vanuit het onderzoek en onderwijs voor de collectievorming; de bibliotheken moeten echter onafhankelijk het algemene belang in het oog kunnen houden. Dit wordt moeilijker naarmate de budgetverantwoordelijkheid meer bij de vakgroepen ligt dan bij de vakreferenten.

Collectievorming in relatie tot de vraag van gebruikers

In de behoefte aan literatuurinformatie van de bibliotheekgebruiker kan grotendeels worden voorzien via de bestaande collectie. Via het collectievormingsprofiel wordt namelijk al gecollectieerd ten behoeve van een te verwachten vraag. Voor het deel van de vraag waarin de collectie niet voorziet kan onderscheid worden gemaakt in twee categorieën:

- literatuur die qua onderwerp buiten het collectievormingsprofiel van de bibliotheek valt
- literatuur die qua onderwerp binnen het collectievormingsprofiel van de bibliotheek valt

Collectievormers dienen met name aan categorie twee aandacht te besteden. Vastgesteld moet worden waarom het betreffende document niet in de collectie aanwezig is. Als het document aan de gestelde criteria qua onderwerp en niveau voldoet, moet het, indien mogelijk, worden aangeschaft. Voor de resterende aanvragen is het een kwestie van beschikbaarheid elders en moet een beroep worden gedaan op andere bibliotheken.

Samenwerking tussen bibliotheken

Omdat het volstrekt onmogelijk is om zodanig te collectioneren dat elke vraag van gebruikers kan worden gehonoreerd, maar men tevens de vraag naar deze informatie

niet kan negeren, wordt er naar oplossingen gezocht. Deze worden voornamelijk gevonden in de sfeer van samenwerking. De bibliotheken trachten via afspraken te komen tot afstemming van de collecties zodat budgetten efficiënt worden besteed en er in plaats van grote overlappingsen en hiaten, er een evenwichtige, volledige, gezamenlijke collectie ontstaat. Tevens heeft deze samenwerking tot doel het inzicht in de collecties te verbeteren ten behoeve van de gebruiker. Er is nu op twee niveaus sprake van een tastbare samenwerking:

- binnen het netwerk landbouwkundige informatie
- landelijk in Jupiter- en in UKB-verband

Binnen ons eigen netwerk krijgt de samenwerking gestalte via een duidelijke afbakening van vakgebieden. De vakreferenten zijn verantwoordelijk voor de collectievorming op een bepaald wetenschapsterrein, niet alleen voor de eigen bibliotheek, maar voor het gehele netwerk. De UB speelt daarbij een coördinerende en controlerende rol.

Ook landelijk zijn activiteiten op het gebied van de coördinatie van collectievorming op gang gekomen.

Een belangrijke organisatie in dit kader is Jupiter, een samenwerkingsverband van de zwaartepuntbibliotheken (Bibliotheek-KNAW; Koninklijke Bibliotheek; TU-Delft; LU-Wageningen). Een belangrijke doelstelling is, dat de gezamenlijke collecties van deze bibliotheken in principe in de informatiebehoefte van alle gebruikers in Nederland moeten kunnen voorzien, waarbij de beschikbaarheid van essentieel belang wordt geacht. De beschikbaarheid van veel gevraagde literatuur wordt binnen Jupiter gegarandeerd. Voor weinig gevraagde literatuur geldt dat, indien de beschikbaarheid elders is verzekerd, deze niet binnen Jupiter aanwezig hoeft te zijn.

In Jupiter verband is een werkgroep actief die zich bezig houdt met de afstemming van de collecties (seriële werken). In dit verband wordt gedefinieerd op welke terreinen en in welke mate de individuele bibliotheken collectioneren. Men brengt elkaar op de hoogte van intenties en beslissingen op het gebied van nieuwe abonnementen. Dit proces kan en moet leiden tot een goede afstemming van de collecties zodat er in de totaliteit een - qua inhoud en beschikbaarheid - optimale collectie ontstaat.

Ook zijn in UKB-verband (Universiteitsbibliotheken en Koninklijke Bibliotheek) initiatieven genomen voor de coördinatie van collectievorming. Gestart is met een project waarbij de betrokken bibliotheken inzicht verschaffen in de collectionering op het gebied van monografieën. Elk aangeschaft boek wordt voorzien van een code uit de Nederlandse Basis Classificatie (NBC), waardoor per vakgebied eenvoudig kan worden gekwantificeerd hoe per bibliotheek wordt gecollectieerd. Het betreft voorlopig een puur kwantitatieve benadering.

Vraag versus aanbod

Zijn met bovengenoemde activiteiten en samenwerkingsverbanden alle problemen opgelost? Waarschijnlijk niet. We blijven geconfronteerd worden met niet te honoreren aanvragen doordat betreffende documenten in de bibliotheken ontbreken. De oorzaak kan zijn dat het boek of tijdschrift door de vakreferenten niet is gesignaleerd, of dat om andere redenen niet tot aanschaf is overgegaan. Elke aanvraag moet derhalve ook als aanschafsuggestie worden beschouwd.

Argumenten die bij een negatieve beslissing door de vakreferent kunnen zijn gehanteerd:

- onvoldoende kwaliteit
- moeilijk of niet leverbaar
- budget ontoereikend
- "onleesbare" taal
- niet relevant

In veel gevallen baseert een gebruiker de aanvraag op engelstalige bibliografische gegevens, waarbij niet wordt gerealiseerd dat de originele publikatie volledig in bijvoorbeeld Chinese karakters is geschreven. De bibliotheken in het netwerk beschikken over een groot aantal "vreemdtalige" tijdschriften, maar het is tevens een categorie waarin duidelijk hiaten in de collectie voorkomen. Het is materiaal dat, ten gevolge van de taalbarrière, voor een relatief kleine groep toegankelijk is. Moeilijker ligt het met literatuur waarvan het wetenschappelijk niveau onvoldoende wordt geacht. Dit is meestal niet af te leiden uit de literatuurreferentie. Van de vakreferenten mag worden verwacht dat al dit materiaal wordt gesignaleerd en zorgvuldig wordt beoordeeld.

De vraag naar deze literatuur is dus niet per definitie een argument om tot aanschaf over te gaan. Vakreferenten hebben een duidelijke verantwoordelijkheid ten aanzien van de kwaliteit van de collectie en moeten kritisch blijven, zodat ook op de langere termijn een goede afgewogen collectie beschikbaar is, voor iedereen die landbouwkundige literatuur gebruikt. De klant is koning, maar wel onder voorwaarden.

Conclusie

Documentleverantie is een activiteit die voortvloeit uit de aanwezigheid van een bibliotheekcollectie en niet andersom. De bibliotheken hebben als eerste verantwoordelijkheid er voor te zorgen dat er op de lange termijn een goede collectie beschikbaar is op basis van een goed collectievormingsprofiel. Dit collectievormingsprofiel zal naar aanleiding van ontwikkelingen in het landbouwkundig onderzoek voortdurend moeten worden bijgesteld. Elk document, ook al is er veel vraag naar, zal moeten worden getoetst aan dit collectievormingsprofiel. Aangenomen mag worden dat de kwaliteit van de bibliotheekcollecties kan verbeteren ten gevolge van een verbeterde nationale en internationale beschikbaarheidsstelling van collecties elders.

Nationale en internationale ontwikkelingen om de verkrijgbaarheid van documenten te vergroten

R.H.A. Wessels

Bureau Jupiter, Den Haag

Samenvatting

De groei van wetenschappelijke en technische informatie zet zich onverdroten voort. Dit levert problemen op voor de bibliotheken. Deze willen hun intermediaire taak tussen uitgever en gebruiker optimaal vervullen. In toenemende mate zullen zij publikaties in opdracht van hun gebruikers elders moeten halen. Hoewel er ontwikkelingen zijn die de levering van documenten rechtstreeks van uitgever naar eindgebruiker mogelijk maken, blijven bibliotheken bij uitstek de leveranciers van documenten aan de eindgebruiker, door het ter inzage geven van tijdschriften, door het leveren van kopieën van individuele artikelen en rapporten, door het voor de eindgebruiker elders aanvragen van documenten, en door het uitlenen van boeken en rapporten. De individuele bibliotheken zullen zich bij de collectievorming voornamelijk richten op documenten die naar verwachting veelvuldig worden geraadpleegd. De overige door de eindgebruikers gevraagde documenten zullen zij apart bestellen.

De vier bibliotheken met o.m. een landelijke taak (zwaartepuntbibliotheken) op het gebied van de documentlevering (Koninklijke Bibliotheek en de bibliotheken van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, de Landbouw Universiteit Wageningen en de Technische Universiteit Delft) zijn betrokken en werken samen bij verscheidene initiatieven om de beschikbaarheid van documenten voor de overige bibliotheken en de eindgebruiker te vergroten. De initiatieven van dit samenwerkingsverband - met de naam *Jupiter* - worden in samenhang met initiatieven van derden besproken:

- *landelijke collectievorming* van tijdschriften en dienstverlening uit deze collectie; het initiatief van Jupiter om artikelen uit 22.000 tijdschriften gegarandeerd binnen drie dagen te leveren; de mogelijkheid van spoedleverantie (24 uur); de back-up vanuit het buitenland;
- *digitale opslag en levering* van tijdschriftartikelen; Adonis, een initiatief van de uitgevers met 368 biomedische tijdschriften "full text" op CD-ROM;
- *online toegang tot titelinformatie* met een daaraan gekoppelde bestelmogelijkheid;
  - bestellen via de "host" tijdens of na een online literatuuronderzoek
  - aanbod van de inhoudsopgaven van de 6.000 meest gevraagde tijdschriften (Pica);
  - d.m.v. scanning- en OCR-techniek (KB en KUB; BTUD; BLUW/PUDOC);
- *de verkrijgbaarheid van rapporten en andere grijze literatuur*;
  - de Nederlandse bijdrage aan de databases Agris, NTIS en SIGLE.

1 Inleiding

Uit de vorige bijdragen is duidelijk geworden waardoor de intermediaire positie van bibliotheken onder druk komt te staan:

- de groei van de wereldproduktie van informatie;
- het toenemend interdisciplinaire karakter van onderzoek;
- de vereenvoudigde toegang tot bibliografische bestanden waardoor meer documenten worden aangevraagd die niet in de bibliotheek aanwezig zijn;
- de beperkingen die aan het bibliotheekbudget worden gesteld.

De kleine bibliotheken reageren hierop met de volgende maatregelen:

- beperking van de eigen collectie tot het veelgevraagde;
- het elders halen van de aangevraagde documenten die in de eigen collectie ontbreken;
- het aansluiten op systemen voor documentlevering;

Het voorafgaande geldt ook voor de universiteitsbibliotheek. In verband met de dienstverlening aan vele kleinere bibliotheken worden de volgende maatregelen genomen:

- het nemen van initiatieven en het aangaan van samenwerking om tot een verbeterde beschikbaarheid van documenten te komen.
- aanvullende collectievorming van documenten die ondanks al de genoemde maatregelen elders onvoldoende beschikbaar zijn.

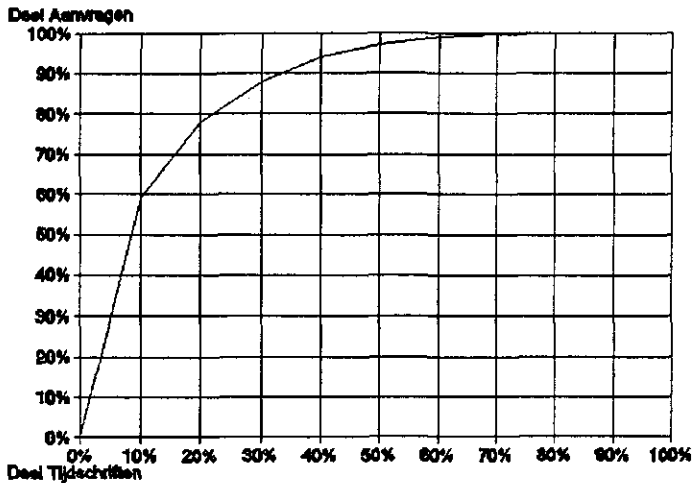
2 Zwaartepuntbibliotheken

Zoals een universiteitsbibliotheek een verzorgende taak heeft voor een bekend aantal kleinere bibliotheken, zo heeft een zwaartepuntbibliotheek daarenboven een verzorgende taak op een bepaald vakgebied voor de andere bibliotheken in Nederland. Zo kent Nederland drie zwaartepunt-bibliotheken op β -gebied:

- de Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (biomedische en zuivere natuurwetenschappen);
- de Bibliotheek van de Landbouw Universiteit Wageningen / PUDOC (landbouw wetenschappen);
- de Bibliotheek van de Technische Universiteit Delft (technische wetenschappen).

Deze werken al vanaf het begin van de jaren '80 samen o.m. op het gebied van de collectievorming. De overlap tussen de onderwerpen is aanzienlijk. Interdisciplinaire vakgebieden zoals biotechnologie en milieu zijn in de collecties van al deze bibliotheken te vinden. Dit geldt ook voor meer traditionele disciplines zoals chemie. Een scheiding in zuivere en toegepaste chemie tijdschriften is praktisch moeilijk te realiseren. Naast deze overlap is er nog een goede reden om bij de collectievorming samen te werken. De regel dat 80% van de aanvragen betrekking heeft op 20% van de collectie gaat ook voor deze bibliotheken op. Dit betekent dat slechts 20% van de aanvragen uitgaat naar 80% van de collectie (zie figuur 1).

Een aanzienlijk deel van de collectie wordt weinig geraadpleegd. Dit zijn tijdschriften die veelal niet in de eigen bibliotheek aanwezig hoeven te zijn als snelle beschikbaarheid elders gegarandeerd is. De zwaartepuntbibliotheken wisselen onderling gegevens uit over hun aanschaf van tijdschriften. Onnodige verdubbeling van weinig geraadpleegde tijdschriften wordt hierdoor vermeden.

Figuur 1

Sedert het begin van 1991 werken de genoemde zwaartepuntbibliotheken op -ebied samen in Jupiter met de Koninklijke Bibliotheek, de nationale bibliotheek en tevens zwaartepuntbibliotheek op het gebied van de humaniora. Als eerste vrucht van deze samenwerking is een plan tot stand gekomen dat gegarandeerde snelle levering van tijdschriftliteratuur als doel heeft.

3 Jupiter plan voor gegarandeerde levering van tijdschriftartikelen

Een deel van de tijdschriftencollectie van de Jupiter-bibliotheken zal worden ingezet voor gegarandeerde levering. Het betreft het deel dat centraal geplaatst en dus snel toegankelijk is. Daarnaast betreft het tijdschriften waarvan de toelevering door de uitgever geen problemen ondervindt. Naar schatting zullen in eerst fase 22.000 tijdschriften worden geselecteerd. Er wordt gestreefd naar een voorziening in de NCC die, indien de gebruiker voor Jupiter als leverancier kiest, aanvragen voor artikelen uit deze tijdschriften naar een Jupiter-bibliotheek geleid. De standaard leveringstermijn is dan drie dagen. Indien men spoedlevering wenst, volgt levering per fax binnen 24 uur.

Jupiter streeft voor de Nederlandse gebruiker ook een leveringsgarantie na voor tijdschriften die niet tot de genoemde 22.000 behoren. Het gaat hierbij vaak om zelden aangevraagde tijdschriften. Met binnen- en buitenlandse leveranciers zullen afspraken worden gemaakt over levering. Voor de gebruiker zal dat zoveel mogelijk transparant geschieden. Hij zal niet zien waar Jupiter de kopieën voor hem haalt.

4 De uitgevers

De toename van het interbibliothecair leenverkeer en de scherpe selectie van bibliotheken bij de aanschaf van tijdschriften laat z'n sporen na op de oplage van het wetenschappelijke tijdschrift. De bibliotheken zijn immers de grootste klant van de wetenschappelijke uitgever. De uitgevers, houders van het auteursrecht, proberen dit euvel o.m. te ondervangen door enerzijds wetgeving te bepleiten die hen een ko-

pieervergoeding oplevert en anderzijds zelf de markt op te gaan met de levering van artikelen. Het betreffende produkt heet ADONIS. Voor een abonnementsprijs van 22.000 per jaar ontvangt de klant wekelijks een CD-ROM. Deze bevat ca. 250.000 artikelen uit 368 veelgevraagde biomedische tijdschriften. Voor elk artikel dat de klant afdruckt, betaald hij f 6.- tot f 12.- aan "royalties". De bijgeleverde software registreert het gebruik per tijdschrift.

De keuze die de uitgevers hier hebben gemaakt is de keuze voor artikelen waar veel vraag naar is en de keuze voor een klantenkring, zoals de farmaceutische industrie, die zeer kapitaalkrchtig is. Een produkt met minder frequent gevraagde artikelen, bestemd voor een minder kapitaalkrchtig publiek is op dit moment economisch niet rendabel.

5 Online toegang tot inhoudsopgaven gekoppeld aan een bestelmogelijkheid

5.1 Bestellen via de host tijdens of na een online literatuuronderzoek

Een reeds lang bestaande vorm van dienstverlening is de elektronische postbus die "host" organisaties hebben geïnstalleerd. Tijdens of na een online literatuuronderzoek kan de gebruiker aangeven van welke artikelen hij een kopie wenst te ontvangen. De aanvraag wordt dan door de host in de elektronische postbus van een dienstverlener geplaatst. Een voorbeeld hiervan is de host DIMDI in Keulen. Hier zijn naast medische en biologische ook de landbouwkundige bestanden van het ZADI ondergebracht. De Bibliotheek KNAW levert jaarlijks ca. 10.000 artikelen die via DIMDI zijn aangevraagd.

5.2 "Contents online"

Een meer recente ontwikkeling is het gebruik van "current contents" bestanden waaruit de gebruiker selecteert welke artikelen hij in "hard copy" vorm wenst te ontvangen. Deze aanvragen worden door de bibliotheek van de eindgebruiker afgehandeld. Deze ontwikkeling wordt op een aantal plaatsen nagevolgd.

Zo heeft Pica het plan om inhoudsopgaven online aan te bieden. Het betreft de inhoudsopgaven van 6.000 tijdschriften die in de NCC frequent worden aangevraagd. Aan deze dienstverlening, die overigens voorlopig alleen voor de Pica-bibliotheken toegankelijk is, wordt een bestelprocedure en de levering van artikelen gekoppeld. De Jupiter-bibliotheken, die op de Koninklijke Bibliotheek na geen lid zijn van Pica, zijn momenteel in onderhandeling over deelname aan dit project. Hierbij wordt in het oog gehouden dat niet alleen voor de meest frequent geraadpleegde artikelen een optimale beschikbaarheid wordt gerealiseerd. Er zijn immers grote aantallen minder frequent geraadpleegde tijdschriften die voor gespecialiseerd hoogwaardig onderzoek onmisbaar zijn.

Het belang van betere toegankelijkheid van gespecialiseerde tijdschriften wordt door vele bibliotheken onderkend. In dit kader kunnen worden genoemd:

- het project van de Koninklijke Bibliotheek en de Katholieke Universiteit Brabant om de inhoudsopgaven van een deel van hun tijdschriftencollecties online aan te bieden;
- het project van de Bibliotheek TU Delft om inhoudsopgaven elektronisch beschikbaar te stellen aan klanten die nu reeds gebruik maken van dezelfde dienstverlening op papier;
- evenals bij het hiervoor genoemde project wordt gebruik gemaakt van scanning- en OCR-technieken om de inhoudsopgaven op auteur en titelwoorden afzoekbaar te maken.
- projecten van de Bibliotheken LU Wageningen en TU Delft om database op te

bouwen vanuit gespecialiseerde landbouwkundige, resp. technisch tijdschriften. Bij deze projecten is als rode draad te herkennen dat men de gebruikers een beter toegesneden toegang wil bieden op de gespecialiseerde eigen collectie. Het grote succes van de meer algemene uitgaven van Current Contents van ISI, zowel in gedrukte als elektronische vorm, hebben de noodzaak hiervan aangetoond.

5.3 Surfnets

Bij deze opsomming mag niet de vermelding ontbreken dat ook Surfnets BV een project overweegt waarbij artikelen in elektronische vorm worden aangeboden.

6 Rapporten en andere grijze literatuur

Rapporten en andere grijze literatuur zijn een steeds vaker gebruikt en belangrijk medium om informatie uit te wisselen. Gezien de lage oplage is het een vorm van informatie waarvan depublikatie door uitgeverij veelal niet economisch aantrekkelijk wordt geacht. De producenten van grijze literatuur, bedrijven, instellingen en overheden, beschikken meestal niet over de mogelijkheid om deze literatuur in relevante (inter)nationale databases op te doen nemen. Vaak zijn ze niet ingesteld op het achteraf leveren van rapporten die bij hen worden aangevraagd. De zwaartepuntbibliotheken bieden hier de helpende hand. Voor een aantal internationale databases verzorgen ze de invoer van Nederlandse grijze literatuur. Daarbij is grote aandacht gegeven aan de levering van de documenten:

– AGRIS (Agricultural Information System)

De Nederlandse landbouwkundige literatuur wordt in deze database ingebracht door PUDOC. Ca. 15% van de documenten betreft grijze literatuur. Documenten uit de database kunnen worden aangevraagd bij de Bibliotheek LU Wageningen.

– NTIS (US National Technical Information Service) Nederlandse grijze literatuur op het gebied van natuurwetenschappen en techniek wordt aangeleverd door de Bibliotheek TU Delft. Deze bibliotheek is tevens de officiële agent van NTIS in de BeNeLux. Documenten uit deze database kunnen daar worden aangevraagd.

– SIGLE (Systeem voor Informatie over Grijze Literatuur in Europa)

SIGLE is een systeem voor documentlevering. In de beschrijvingen staat het besteladres van de gewenste publicatie. Nederlandse grijze literatuur op vrijwel alle vakgebieden wordt aangeleverd door op een na alle Jupiter-bibliotheken en het SWIDOC te Amsterdam. De Bibliotheek LU Wageningen / PUDOC onderzoekt of de landbouwkundige grijze literatuur die ingevoerd wordt in Agris ook in SIGLE kan worden ingevoerd.

7 Naar het jaar 2000

In de inleiding zijn reeds een aantal factoren genoemd die ook in de komende jaren het aantal externe aanvragen van instellingen zal doen toenemen. Dit zal gelden zolang het achteraf aanvragen effectief en veel goedkoper is dan vooraf inkopen, terwijl het gebruik niet verzekerd is. De toenemende stroom aanvragen naar zwaartepuntbibliotheken, de investering in een betere toegankelijkheid en de stijgende kosten voor de collecties zullen een prijsverhoging van aanvragen in het interbibliothecair leenverkeer noodzakelijk maken. Alleen dan zal het mogelijk zijn om ook de minder frequent gevraagde, economisch niet-rendabele documenten optimaal beschikbaar te stellen aan de Nederlandse gebruiker.

Het beschikbaarstellen van documenten

M.C.A. van Boven

Samenvatting

Voor het beschikbaar stellen van documenten zijn bibliotheken, behalve van de eigen collectie, sterk afhankelijk van een goed georganiseerd interbibliothecair leenverkeer. De laatste jaren zien we, naast een enorme toename van het IBL, een groeiende behoefte bij de gebruikers om de documenten snel te hebben. In het kort wordt geschetst hoe het IBL binnen Nederland is georganiseerd, welke instrumenten men ter beschikking heeft en welke rol de Bibliotheek van de Landbouwniversiteit hierbij speelt. Daarnaast wordt getracht de toename van het aantal aanvragen te verklaren en wordt een opsomming gegeven van de problemen die bibliotheken daarbij onderkennen en maatregelen die genomen (moeten) worden om de groei bij te houden. Ontwikkelingen t.a.v. documentleverantie - nationaal en internationaal - en toepassingen van geavanceerde technieken, passeren de revue.

Inleiding

Documentleverantie is het proces, waarbij publikaties, met name tijdschriftartikelen en niet "officieel" gepubliceerde rapporten (grijze literatuur), na te zijn geïdentificeerd, worden besteld, opgezocht, gefactureerd en verzonden.

Het beschikbaar stellen van documenten is de hoofdtaak van een bibliotheek. Immers, het collectioneren, documenteren en ontsluiten geschiedt allemaal om de gebruiker toegang te verschaffen tot de informatie, met als uiteindelijk doel het ter beschikking stellen van het originele document, of een fotokopie daarvan.

De gebruiker heeft toegang tot informatie uit allerlei bronnen zoals bibliografieën (online, gedrukt of op CD-ROM), en catalogi. Database producenten en intermediairs houden de gebruikers voortdurend een worst voor: "kijk eens wat wij wel niet allemaal voor je hebben", zonder daarbij in het algemeen verder te gaan dan het verwijzen naar literatuur.

De gebruiker zal daarom een beroep moeten doen op bibliotheekcollecties

In die gevallen waar de eigen collectie de vraag niet kan honoreren zal, via het interbibliothecair leenverkeer, het IBL, een beroep gedaan worden op andere collecties.

Interbibliothecair leenverkeer

Voor het beschikbaarstellen van documenten is men afhankelijk van een goed georganiseerd IBL

In Nederland is hiertoe een goede infrastructuur aanwezig, waar in het buitenland vaak met enige jaloezie naar wordt gekeken: men verwondert zich over het grote aantal aanvragen dat hier verwerkt wordt.

Een goed instrument voor het verwerken van leenverkeer is het geautomatiseerde NCC/IBL systeem.

Voordelen van dit systeem zijn:

- online toegang tot ca. 250.000 tijdschrifttitels van de drie CC-houders (Bibliotheek TU Delft, Bibliotheek LUW en de Koninklijke Bibliotheek);
- toegang tot ca. 3,5 miljoen titels van monografieën van de Gemeenschappelijk Geautomatiseerde Catalogus (GGC) bibliotheken;
- bezitsgegevens bij alle titels;
- gerichte plaatsing van aanvragen (aanvragen komen terecht bij die bibliotheken die het gevraagde ook werkelijk bezitten);
- online plaatsing (dus sneller) van de aanvraag;
- minder werk voor de leverende bibliotheken: aanvraagbonnen worden geprint met bezitsgegevens en signatuur;
- het vermijden van eindeloze circulatie langs bibliotheken;
- de aanvrager krijgt altijd binnen een bepaalde termijn bericht.

Het volume van de aanvragen groeit, maar niet evenredig met het aantal aansluitingen, hetgeen veroorzaakt wordt door de wisselende kwaliteit van het circuit: zowel een leveringsplicht als een maximale levertijd ontbreken.

Immers deelname gebeurt, evenals bij het conventionele IBL, op basis van vrijwilligheid. Een en ander blijkt uit het feit dat ca. 75% van de aanvragen wordt afgehandeld door de bibliotheken van vijf instellingen: TU Delft, KNAW, LUW, KB en Medische faculteit EUR.

Samenwerkingsverbanden en overlegorganen

De verantwoordelijkheid voor het NCC/IBL-systeem berust bij de KB.

Om deze taak adequaat te kunnen uitoefenen is goed overleg nodig met alle betrokken instellingen op dit terrein.

Voor de beleidsvoorbereidende werkzaamheden is hiertoe de UKB-Commissie NCC/IBL ingesteld, bestaande uit vijf UKB leden: drie CC-houders (Directeur KB, Bibliothecaris LUW, Bibliothecaris TU Delft), de Bibliothecaris RU Leiden en de UKB vertegenwoordiger in het CHUB (Convent Hoofden Uitleenbureaus van Universiteitsbibliotheken, KNAW en KB), aangevuld met vertegenwoordigers van WSF-, PBC-, ministerie-, medische- en bedrijfsbibliotheken.

CHUB-Overleg NCC/IBL is de tegenhanger op uitvoerend terrein. Naast de deelnemers van het CHUB zullen vertegenwoordigers van bovengenoemde organisaties deelnemen. Wageningen is in beide vertegenwoordigd.

Wageningen levert titels aan de NCC-database, vooralsnog alleen van tijdschriften, omdat door technische problemen de aanlevering van titels van monografieën nog niet mogelijk is.

Wageningen beheert de gebruikersprofielen voor CLC-bibliotheken: adressen, IBL-nummers, prioriteit binnen het systeem, dagdrempels etc. en treedt op als verdelende bibliotheek. Dat wil zeggen dat aanvragen ten behoeve van andere bibliotheken in de NCC door de Bibliotheek LUW worden ingediend.

Afhandelen van aanvragen bij de Bibliotheek LUW

Dagelijks ontvangt de UB zo'n 300 aanvragen uit binnen- en buitenland, plus zo'n 60 eigen LUW aanvragen; in 1990 resulteerde dat in totaal 87.500 aanvragen.

De aanvragen komen op verschillende manieren binnen: via het NCC/IBL systeem, per post, telex, fax en E-mail.

Tabel 1 Het aantal ontvangen IBL-aanvragen in 1990

telex/fax/e-mail	628
buitenland post	2.380
post	38.565
NCC-Periodieken	31.793
NCC-Monografieën	332
intern (LUW)	13.802
totaal	87.500

De bij de Bibliotheek geplaatste NCC-aanvragen worden geprint en direct voor afhandeling doorgezonden aan de bibliotheken van de LUW, wat mogelijk wordt gemaakt door de op de aanvraagbon vermelde holdinginformatie

Alle overige (niet NCC) aanvragen worden eerst nagekeken in AGRALIN, waarna bij aanwezigheid de holdinggegevens worden genoteerd en de aanvragen worden door-
gestuurd.

Het is wellicht goed om te weten dat de UB altijd als eerste in aanmerking komt voor het afhandelen van de aanvraag; pas als de gevraagde publikatie gedaan op andere bibliotheken binnen het Netwerk

Aanvragen voor publikaties die niet voorkomen in AGRALIN, worden opgezocht in de NCC

De UB is, zoals reeds gezegd, binnen het landelijke IBL een zogenaamde verdelende bibliotheek voor "landbouw" bibliotheken: dat betekent dat de samenwerkende bibliotheken binnen het Netwerk Landbouwkundige Informatie (NLI), die zelf geen NCC aansluiting hebben, hun aanvragen eerst naar de Bibliotheek LUW sturen. Kunnen deze aanvragen niet gehonoreerd worden, dan wordt de aanvraag, onder naam van de aanvrager, in de NCC ingevoerd. Dit is een landelijke afspraak, en aanvragen van "Landbouw" die een andere route volgen zullen dan ook in veel gevallen teruggestuurd worden naar de aanvrager met de mededeling: "AANVRAGEN VIA NCC". Dit geldt zowel voor aanvragen voor tijdschriftartikelen als voor monografieën.

In 1990 heeft de Bibliotheek totaal 8618 aanvragen in het NCC/IBL systeem ingevoerd, waarvan 3865 als verdelende bibliotheek.

Van de ontvangen aanvragen wordt gemiddeld 75% gehonoreerd.

Als oorzaken van niet honoreren worden gegeven (cijfers op basis van steekproef in 1989):

- *niet beschikbaar* 48%
aflevering rouleert (zgn. portefeuilles), collectie niet beschikbaar i.v.m. verhuizing of onderbezetting.
- *(nog) niet aanwezig* 24%
attending, bijv. CCOD is soms sneller dan distributie van tijdschrift, aflevering niet ontvangen, fout in database.
- *bibliografisch onjuist* 14%
collatiegegevens kloppen niet en er zijn onvoldoende gegevens om via de index het gevraagde artikel te vinden. Aanvraag gaat terug naar aanvrager.
- *uitgeleend / bij de binder* 11%
- *wordt niet uitgeleend* 4%

Met uitzondering van de laatste categorie (bibliografisch onjuist) worden alle overige aanvragen "doorgeplaatst" binnen het systeem.

Toename IBL

In 1980 ontving de UB 10.000 aanvragen, in 1990 87.000. Ook landelijk zien we een stijging van soortgelijke omvang.

Mogelijke oorzaken

- bezuinigingen op collectie budgetten;
- verbeterde dienstverlening bij bibliotheken o.a. door introductie van geautomatiseerde systemen en door een andere kijk op dienstverlening;
- eindgebruikers hebben gemakkelijker toegang tot bibliografische bestanden, waardoor zij meer informatiebewust worden: zelf zoeken (online, CD-ROM en CCOD) wordt meer en meer gemeengoed.

Deze grote populariteit heeft ook zijn keerzijde:

steeds vaker worden UB's geconfronteerd met het dilemma van het enerzijds dicht bij de gebruiker plaatsen van informatie (decentralisatie van collecties) en het anderzijds zo snel mogelijk willen anticiperen op (landelijk) leenverkeer.

Toename van het aantal niet-NCC-aanvragen betekent een steeds forsere investering in het zeer tijdrovende opzoeken van holdinggegevens.

Uiteraard hebben bovengenoemde factoren forse impact op de levertijd.

Oplossingen moeten gezocht worden in:

- vergaande automatisering van het IBL, zowel wat betreft de aanvraag- als de afhandelprocedure;
- extra investering in een centraal opgestelde kerncollectie van veel gevraagde tijdschriften;
- instelling van een "document supply centre"/landelijk depot analoog aan de British Library Document Supply Centre (BLDSC);
- meer personeel.

De laatste twee, ongetwijfeld hilariteit oproepende, oplossingen kunnen we om politieke redenen vergeten, terwijl extra budget voor een kerncollectie ook niet zonder problemen zal zijn te realiseren. Ons richten op nieuwe technologieën ligt derhalve voor de hand.

Internationaal IBL

Tot nu toe hebben we besproken hoe e.e.a. op lokaal en nationaal niveau verloopt. Maar wat doen we als een publikatie niet in Nederland aanwezig is?

Een simpele, snelle maar tevens dure methode is bestellen bij de British Library Document Supply Center (BLDSC).

(Ik laat het bestellen bij bestandsproducenten verder buiten beschouwing)

We bestellen online bij de BLDSC, nadat we de aanvraag bibliografisch hebben geverifieerd. Levering geschiedt meestal binnen 1 tot 2 weken.

De kosten zijn vrij hoog, f 15,- voor de eerste 8 kopieën, maar goedkoop in vergelijking tot het bestellen bij CABI: \$ 13.- per aanvraag.

De BLDSC heeft ook een spoedservice, waarbij levering binnen 24 uur wordt gega-randeerd.

Behalve de BLDSC zijn er nog andere mogelijkheden.

De Bibliotheek LUW participeert in het Agricultural Libraries Network (AGLINET), een mondiaal netwerk van landbouwbibliotheken met grote of zeer gespecialiseerde collecties, gecoördineerd door FAO. Een van de afspraken binnen het netwerk is dat men elkaar gratis documenten levert.

Een soortgelijk afspraak is gemaakt met de National Agricultural Library, in Washington, producent van AGRICOLA.

Nieuwe ontwikkelingen

Aanvraagprocedure

Identificatie van artikelen gebeurt op verschillende manieren en via verschillende bronnen; koppeling van vindplaats naar bestelsysteem vindt nu nog niet plaats.

De komst van elektronische netwerken brengt hier wellicht verandering in.

Momenteel wordt gewerkt aan een Online Aanvraagstelsel voor AGRALIN (OLA).

De AGRALIN-catalogus is via netwerken (Wageningen Netwerk, AGRONET en SURF) te bereiken en te doorzoeken. Dit impliceert dat eindgebruikers van AGRALIN binnenkort vanaf de werkplek documenten kunnen aanvragen.

Het Nederlandse SURF-net dat lokale en internationale netwerken verbindt, ontwikkelt momenteel een Open Bibliotheek Netwerk (OBN) met als doel bibliotheekcatalogi open te stellen voor iedere SURF-deelnemer, zodat deze hierin kan zoeken vanaf de werkplek. In een later stadium komt daar, overeenkomstig OLA, een besteloptie bij. De voordelen van OLA en het OBN zijn analoog aan het NCC-systeem.

De vraag is of deze nieuwe mogelijkheden consequenties zal hebben voor het IBL: zal het IBL toenemen, en hoe krijgt de eindgebruiker het gewenste in handen?

Tot nu toe verloopt het IBL tussen bibliotheken, terwijl dit in de toekomst meer zal worden verlegd naar bibliotheken en eindgebruiker. Uit een onderzoek van SURF-net blijkt dat men niet verwacht dat het IBL zal toenemen, omdat catalogi niet op artikelniveau ontsluiten, terwijl de meeste vragen tijdschriftartikelen betreffen. Gebruik door de eindgebruikers van andere bronnen dan catalogi (CD-ROM, CCOD, internationale databases) die steeds meer toegankelijk worden via netwerken en wel op artikelniveau ontsluiten, zal deze verwachting zeker logenstraffen.

Ook zal er meer vraag komen naar andere diensten zoals: snellere documentleverantie, artikelen in elektronische vorm, online verlengen en reserveren, bestellen via E-mail etc.

Vooraf door internationale instituten wordt voor het bestellen regelmatig E-mail gebruikt. Een voorbeeld hiervan is het CG-net, een elektronisch netwerk van de CGIAR instituten.

Levering

Het spanningsveld bij documentleverantie wordt gevormd door het tijdsverloop tussen identificatie van een artikel en het in bezit krijgen ervan.

We hebben gezien dat door technische ontwikkelingen de bestel/aanvraag procedure sneller en efficiënter kan. Maar het in bezit krijgen van het gevraagde vergt in sommige gevallen wel erg veel geduld van de eindgebruiker. Leveringstijden van 8 weken zijn eerder regel dan uitzondering.

Eindgebruikers willen de documenten, terecht, sneller hebben.

Door de technische mogelijkheden komt informatie steeds dichterbij de eindgebruiker, die vanachter zijn bureau bestanden kan doorzoeken. Hosts en grote uitgeverijen spelen hierop in. De laatste investeren in hoog tempo in opbouw van fulltext bestanden.

Uitgeverijen hebben echter alleen hun fonds als basis, bibliotheken - van oudsher de documentleveranciers - hun totale bezit. Maar zoals eerder geschetst, bibliotheken schieten te kort bij het leveringsproces.

Hoe ver zijn we af van de situatie waarin een eindgebruiker documenten bestelt via een hosts ergens in Amerika, terwijl het document om de hoek in de bibliotheek te vinden is? Het kan zijn dat dat duurder is dan de paar dubbeltjes aan kopie kosten in de bibliotheek, maar hij hoeft weinig moeite te doen om te bestellen: niet naar de bibliotheek toe, geen briefjes invullen etc. en hij krijgt het snel.

Onder invloed van de technische ontwikkelingen zijn de mogelijkheden tot identificatie, retrieval en *transmissie* uitgebreid.

Er wordt druk geëxperimenteerd met verzenden van documenten via elektronische weg. Een eerste stap is het gebruik van de fax. De fax levert echter slechte kwaliteit kopieën en biedt weinig gebruikersgemak: eerst kopiëren dan pas faxen.

Het scannen, waarbij teksten worden gedigitaliseerd (asciising) en figuren worden "gebitmapped", waarna de zo ontstane elektronische bestanden via netwerken kunnen worden verzonden, is een betere methode. Momenteel experimenteert de National Agricultural Library in Beltsville, in samenwerking met North Carolina State University en ZADI in Bonn met deze techniek.

Conclusies en aanbevelingen

Het IBL zal de komende jaren nog een lichte stijging doormaken, terwijl de vraag naar snelle documentleverantie sterk zal toenemen.

Eindgebruikers krijgen steeds meer directe toegang tot databases met daaraan gekoppeld een besteloptie. Het IBL, van oudsher een zaak tussen bibliotheken, zal dus meer en meer verschuiven naar de eindgebruiker. Willen de bibliotheken - van oudsher de documentleveranciers - de "concurrentieslag" met de hostorganisaties en uitgevers winnen, dan zullen zij moeten investeren in aan de ene kant een goede centraal opgestelde kerncollectie, en aan de andere kant in apparatuur voor de elektronische verzending ten behoeve voor een snellere leverantie. Met name wat het laatste betreft is landelijke en internationale samenwerking van groot belang en ook noodzakelijk, gelet op de grote investeringen en het ontwikkelen van standaards.

De kopieprijs zal omhoog gaan, maar daar tegenover staat een betere service. Want dat het sneller en beter moet daar is heel bibliothecair Nederland inmiddels van overtuigd.